

ΕΡΑΤΟΣΘΕΝΗΣ Γ. ΚΑΨΩΜΕΝΟΣ

ΑΦΗΓΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

*Θεωρία και μέθοδοι ανάλυσης
της αφηγηματικής πεζογραφίας*

ΤΡΙΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ ΤΟΥ GÉRARD GENETTE

Ο Γάλλος θεωρητικός Gérard Genette εκθέτει μια ολοκληρωμένη θεωρητική και μεθοδολογική πρόταση για την πράξη της αφήγησης και τους τρόπους εκφοράς του αφηγηματικού λόγου στη μελέτη του «Discours du récit: essai de méthode», που καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος του τόμου *Figures III* (Paris, Seuil, 1972). Ακολουθούν μια σειρά έργα, όπου επεξεργάζεται και συζητά τα ίδια ζητήματα (Genette: 1979, 1983) ή διευρύνει την προβληματική του προς νέα ή συμπληρωματικά πεδία έρευνας (Genette: 1982, 1987, 1991).

Η πρώτη εργασία του, *Discours du récit: essai de méthode* (1972), αποτελεί διεθνώς (μαζί με το αναγκαίο συμπλήρωμά της, το *Nouveau discours du récit*, 1983) το κοινό σημείο αναφοράς για τη μελέτη του αφηγηματικού λόγου. Πραγματοποιώντας ένα συνεχές «πήγαινε-έλα» από τη θεωρία στην ανάλυση ενός συγκεκριμένου κειμένου (*À la recherche du temps perdu*, του Marcel Proust) επιδιώκει (και πετυχαίνει) ν' αποκαλύψει «το γενικό στην καρδιά του ειδικού», κι έτσι προσφέρει ταυτόχρονα κι ένα υπόδειγμα εφαρμογής της μεθόδου που προτείνει. Η θεωρία του βασίζεται σε ένα ολόκληρο σύστημα από «έννοιες βάσης», που η αξία τους έγκειται αφενός στα πολλαπλά θεωρητικά προβλήματα που αναδείχνουν, αφετέρου στις απαντήσεις που εμπεριέχουν. Μέσω των εννοιών βάσης ο Genette εισάγει ορισμένα κριτήρια στρατηγικής σημασίας, που είναι τα ακόλουθα:

A. Η διάκριση ανάμεσα σε ιστορία (μύθο ή αφηγηματικά περιεχόμενα), αφήγημα (το ίδιο το αφηγηματικό κείμενο) και διήγηση (πράξη του αφηγείσθαι), διάκριση που αναδειχνει τις μεταξύ τους σχέσεις (ιστορία-αφήγημα, αφήγημα-αφηγείσθαι, ιστορία-αφηγείσθαι), οι οποίες είναι αποκαλυπτικές για την εσωτερική άρθρωση του συστήματος.

B. Η σχέση συγγραφέα-Αφηγητή. Ο συγγραφέας-δημιουργός δεν έρχεται σ' επαφή με τον αναγνώστη σ' ένα μυθοπλαστικό κείμενο παρά μόνο μέσω του δημιουργήματός του (υποδηλούμενος ή υπονοούμενος συγγραφέας). Η «μέθοδος» με την οποία ο συγγραφέας μεταδίδει την ιστορία στον αναγνώστη είναι ο αφηγητής. Ο αφηγητής είναι ένα πλασματικό πρόσωπο, που διαμορφώνεται ανάλογα με τις ανάγκες της αφήγησης. Διαφέρει από το συγγραφέα του έργου όσο διαφέρει το φανταστικό από το πραγματικό. Ακόμη κι όταν ταυτίζονται συγγραφέας και αφηγητής, πρόκειται για ρητορική χειρονομία.

Ο αφηγητής κι ο αναγνώστης του κειμένου είναι δήθεν πραγματικοί, δεν είναι οι ιστορικά υπαρκτοί συγγραφέας και αναγνώστης. Τα κριτήρια είναι ενδοκειμενικά: εσωτερική συνοχή, αληθοφάνεια, ενδοκειμενικές σχέσεις.

Η σχέση του πραγματικού συγγραφέα με το κείμενό του ανήκει στην αρμοδιότητα των γενετικών ή των μεταδομικών θεωριών, όχι στην κειμενική ανάλυση. Η σχέση αφηγητή-δέκτη μπορεί να καθορίζει την προβολή και κριτική της αφηγηματικής πράξης, ιδίως του φανερού και μη εστιάζοντος αφηγητή. Ο πραγματικός αναγνώστης ανήκει στην αρμοδιότητα των αναγνωστικών θεωριών και της κοινωνιολογίας της λογοτεχνίας.

Ο αφηγητής ορίζεται από τις λειτουργίες που επιτελεί και από το είδος των σχέσεών του προς τους άλλους παράγοντες της αφηγηματικής διαδικασίας (: αφήγημα, ιστορία).

1. Οι λειτουργίες που επιτελεί ο αφηγητής διακρίνονται σε:

1.1. αφηγηματική, που αντιστοιχεί στη μετάδοση της ιστορίας·

1.2. σκηνοθετική-οργανωτική, που συνίσταται στη δόμηση του αφηγηματικού υλικού έτσι ώστε να εξασφαλίζει τη μέγιστη δραστηριότητα·

1.3. επικοινωνιακή, που εξασφαλίζει την αδιάκοπη επαφή μεταξύ του αφηγητή-πομπού και του ακροατή (ή αναγνώστη)-δέκτη του·

1.4. πιστοποιητική, που εκφράζει τη σχέση του αφηγητή με την ιστορία και στοχεύει στην ενίσχυση της αληθοφάνειας (παραπομπή σε πηγές και μαρτυρίες)·

1.5. παρεκβατική-σχολιαστική, που επιχειρεί με παρεκβατικές παρενθέσεις την υπονόμηση της αληθοφάνειας, την επίδειξη του τεχνηματικού χαρακτήρα και των δομικών προτύπων του κειμένου·

1.6. ιδεολογική, η οποία περιλαμβάνει εξουσιαστικά ή διδακτικά σχόλια, που εκφράζουν την αυθεντία του συγγραφέα και μεταφέρουν τα αξιολογικά του κριτήρια απευθείας στον αναγνώστη.

Τα ειδικότερα κριτήρια που ορίζουν την τυπολογία του αφηγητή είναι:

2. Η παρουσία του αφηγητή, λιγότερο ή περισσότερο φανερό, μέσα στο αφήγημα. Ο βαθμός παρουσίας του αφηγητή είναι σε αντίστροφη σχέση με την πληροφορία που μεταδίδει.

Ο αφηγητής μπορεί να είναι:

2.1. φανερός ή

2.2. κρυφός, καλυμμένος.

3. Η συμμετοχή του αφηγητή. Με βάση αυτό το κριτήριο ο αφηγητής μπορεί να είναι:

3.1. ομοδιηγητικός (όταν είναι απλώς αυτόπτης ή μέτοχος στη δράση)·

3.1.2. αυτοδιηγητικός (όταν είναι ο ίδιος και πρωταγωνιστής)·

3.2. ετεροδιηγητικός (όταν δε μετέχει στην ιστορία).

4. Η πράξη της αφήγησης, μέσω της οποίας ορίζεται το επίπεδο μυθιστορηματικότητας που διαμορφώνει ο αφηγητής ή στο οποίο ανήκει (επίπεδο υπόταξης). Σύμφωνα μ' αυτό το κριτήριο έχουμε τη διάκριση:

4.1. εξωδιηγητικός αφηγητής (η πράξη διήγησης είναι εξωτερική, τα γεγονότα ενδοδιηγητικά)·

4.2. ενδοδιηγητικός αφηγητής (η πράξη διήγησης είναι ενδοδιηγητική, τα γεγονότα συνιστούν μεταδιήγηση).

Η μεταδιήγηση μπορεί να κλιμακώνεται σε διαδοχικά επίπεδα. Μέσα σε μια μεταδιήγηση είναι δυνατό να εμφανίζεται ένας αφηγητής που να διηγείται μια ιστορία (μεταδιήγηση) τρίτου επιπέδου. Η μετάβαση από το ένα επίπεδο στο άλλο γίνεται με την πράξη τού αφηγείσθαι. Αν λείπει αυτή η διαβάθμιση για χάρη του πρώτου αφηγητή, τότε μιλούμε για ψευδοδιηγητική αφήγηση.

Οι πιθανές σχέσεις που μπορεί να αναπτύσσονται ανάμεσα στη μεταδιήγηση και στην πρώτη αφήγηση είναι: α) αιτιακές, δηλ. επεξηγηματικές· η μία δια φωτίζει και ερμηνεύει την άλλη· β) θεματικές· ακριβέστερα, σχέσεις αναλογίας ή αντίθεσης· η μία επηρεάζει διά του παραδείγματος, θετικά ή αντιθετικά, την άλλη· γ) διηγητική· η ίδια η πράξη της μεταδιήγησης επηρεάζει τα γεγονότα της πρώτης αφήγησης.

Όταν παραβιάζεται η διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στα διάφορα επίπεδα και ο εξωδιηγητικός αφηγητής, λ.χ., εισβάλλει στο ενδοδιηγητικό επίπεδο και μετέχει στη δράση ή, αντίστροφα, ένα ενδοδιηγητικό υποκείμενο περνά, με τρόπο που καταργεί τη ρεαλιστική ψευδαίσθηση, από ένα επίπεδο σε άλλο (από την πρώτη αφήγηση στη μεταδιήγηση ή από τη μεταδιήγηση τρίτου επιπέδου στην πρώτη αφήγηση κ.τ.ό.), τότε έχουμε το φαινόμενο της μετάληψης.

Η μετάληψη είναι μια μοντερνιστική τεχνική, πρόσφορη για αισθητική ή χιουμοριστική εκμετάλλευση, αλλά πάνω απ' όλα, αναδειχνει τον τεχνηματικό χαρακτήρα του αφηγήματος, υπονομεύοντας την αληθοφάνεια.

Όπως προκύπτει απ' αυτή την τυπολογία, οι πιθανοί συνδυασμοί δεν εξαντλούνται στις δύο εύλογες εκδοχές: συνύπαρξη φανερού — ομοδιηγητικού — ενδοδιηγητικού αφηγητή αφενός και κρυφού — ετεροδιηγητικού — εξωδιηγητικού αφηγητή αφετέρου. Όλοι οι συνδυασμοί είναι πιθανοί, κρυφού-εξωδιηγητικού κι ωστόσο ομοδιηγητικού, φανερού-ενδοδιηγητικού κι όμως ετεροδιηγητικού κτλ. Η τυπολογία αυτή μας επιτρέπει να διερευνήσουμε συστηματικά τις ποικίλες εκδοχές ταύτισης ή διάκρισης του αφηγητή και του ήρωα.

Γ. Ο Gérard Genette ταξινομεί τα προβλήματα της αφηγηματικής τεχνικής (και της ανάλυσης, αντίστοιχα) σύμφωνα με τρεις βασικές κατηγορίες: του τρόπου, της φωνής και του χρόνου.

5. Η φωνή του αφηγητή και η οπτική γωνία (ή προοπτική). Ο Genette καθιερώνει μια διάκριση ανάμεσα στο ποιος λέει την αφήγηση, και στο ποιος βλέπει μέσα στην ιστορία. Πρόκειται για διαφορετικά επίπεδα που συχνά συγχέονται. Το πρώτο αφορά τη συμμετοχή του αφηγητή μέσα στην ιστορία, ενώ το δεύτερο αφορά το ποσό της πληροφορίας που μεταδίδεται στον αναγνώστη. Όταν ο αφηγητής υιοθετεί την προοπτική ενός ενδοκειμενικού προσώπου, δηλαδή αφηγείται ως αν να βλέπει με τα μάτια αυτού του προσώπου, να κρίνει με την κρίση του και να αισθάνεται με τα αισθήματά του, τότε μιλούμε για εστίαση. Το ποσό πληροφορίας που μεταδίδει ο αφηγητής είναι ανάλογο με την προοπτική του προσώπου του οποίου την προοπτική υιοθετεί.

Η επιλογή της εστίασης (προοπτικής) για τη μετάδοση της πληροφορίας συνεπάγεται τις ακόλουθες διακρίσεις:

5.1. ο αφηγητής φαίνεται να γνωρίζει (ή να λείει) περισσότερα από όσα οποιοδήποτε πρόσωπο· τότε έχουμε *μη εστιασμένη αφήγηση ή αφήγηση με μηδενική εστίαση* (παντογνώστης αφηγητής).

5.2. ο αφηγητής λείει ό,τι ξέρει ένα ορισμένο πρόσωπο· τότε έχουμε *εσωτερική εστίαση*. Η εσωτερική εστίαση διακρίνεται σε τρεις κατηγορίες:

5.2.1. *σταθερή ή καθορισμένη*, όταν ο αφηγητής εστιάζει από την αρχή ως το τέλος στο ίδιο πρόσωπο.

5.2.2. *μεταβλητή*, όταν ο αφηγητής εστιάζει διαδοχικά (καθώς προχωρεί η αφήγηση) σε διαφορετικά πρόσωπα.

5.2.3. *πολλαπλή*, όταν το ίδιο γεγονός επανέρχεται στην αφήγηση, με την προοπτική διαφορετικών προσώπων.

5.3. ο αφηγητής λείει λιγότερα από όσα ξέρει οποιοδήποτε πρόσωπο (η εστία τοποθετείται έξω από τα πρόσωπα)· τότε έχουμε *εξωτερική εστίαση*. Στην εξωτερική εστίαση, η ροή της πληροφορίας είναι η περισσότερο ελεγχόμενη, γεγονός που καθιστά αυτή την τεχνική ιδιαίτερα αξιοποιήσιμη στο αστυνομικό μυθιστόρημα.

Μιλούμε για τριτοπρόσωπο κέντρο συνείδησης όταν αφηγητής και εστιαστής είναι διαφορετικά πρόσωπα. Αντίθετα, όταν αφηγητής και ήρωας ταυτίζονται, τότε έχουμε αυτοδιηγητική αφήγηση.

6. Ως *τρόπους* ο Genette ορίζει τις διαφορές φόρμες του ρήματος, φόρμες και βαθμούς αφηγηματικής αναπαράστασης. Σημαντική είναι η διάκριση που καθιερώνει ανάμεσα σε *αφήγηση γεγονότων* και *αφήγηση λόγων*.

Υιοθετώντας τη διάκριση του Πλάτωνα, στην *Πολιτεία*, διαπιστώνει ότι ο λόγος μπορεί να μεταδοθεί με τρεις τρόπους: «απλή διηγήσει», «διά μιμήσεως», «δι' αμφοτέρων».

Έτσι, διακρίνει τρία επίπεδα στη ρητορική εκδήλωση, που καλύπτουν όλη την κλίμακα, από τη μίμηση ως τη διήγηση:

6.1. τον *αφηγηματοποιημένο ή αφηγημένο λόγο*, που με-

τατρέπει το λόγο σε γεγονός, εκθέτοντας συνοπτικότερα ή αναλυτικότερα το περιεχόμενό του, ή απλώς δηλώνει ότι διαδραματίζεται μια πράξη λόγου (π.χ. «τα μιλήσανε, τα συμφωνήσανε»).

6.2. τον *αναφερόμενο* (αναπαριστώμενο) *λόγο*, που είναι η φόρμα η πιο μιμητική ή δραματική, ένας δεύτερος λόγος, ευθύς ή διαλογικός, που παρεμβάλλεται στο λόγο του αφηγητή.

6.2.1. από τον αναφερόμενο λόγο πρέπει να διακρίνομε τον *υποκατάστατο λόγο*, ο οποίος έχει τη φόρμα του αναφερόμενου λόγου αλλά πράγματι ανήκει στον αφηγητή, που παίρνει το λόγο «εξ ονόματος» του ήρωα και «ρητορεύει» υπερασπίζοντας τα δικά του.

6.3. το *μετατιθέμενο λόγο* ή *στιλ έμμεσο*· τείνει προς τη μίμηση διατηρώντας τα στοιχεία της διήγησης. Ο λόγος του ήρωα ενσωματώνεται στο λόγο του αφηγητή χωρίς άμεση εξάρτηση από λεκτικό ή γνωστικό ρήμα. Είναι η περίπτωση όπου *εμποτίζεται* (άμεσα ή έμμεσα) η διήγηση από το ιδίωμα του ήρωα.

Σ' αυτό το πλαίσιο μπορεί να έχουμε στιγμιαία παραβίαση της προοπτικής του εστιαστή από τον αφηγητή, για να υιοθετήσει την προοπτική ενός χαρακτήρα, ή συστηματική παραβίαση της εστίασης, δηλαδή εγκατάλειψη της ουδέτερης προοπτικής. Η υιοθέτηση του περιεχομένου του λόγου ενός χαρακτήρα λειτουργεί ως μερική παραχώρηση στην υποκειμενικότητα της οπτικής και της φωνής του ήρωα, με στόχο τη συναρμογή της αφηγηματικής έκθεσης των γεγονότων με το λόγο και τη σκέψη των χαρακτήρων. Έτσι επιτυγχάνεται η ζωντανή εξιστόρηση, με τη σύγκλιση ή διάσταση αφηγητή-ήρωα.

6.3.1. Στην προέκταση του μετατιθέμενου λόγου βρισκείται ο *ελεύθερος πλάγιος λόγος*. Ο ελεύθερος πλάγιος λόγος είναι λόγος «διφωνικός», ανάμεσα στο λόγο του αφηγητή

και στο λόγο του ήρωα: τριτοπρόσωπη αφήγηση, χρόνος παρελθοντικός, σύμφωνα με την προοπτική του αφηγητή· όμως ταυτόχρονα, δείκτες προσφορικότητας σύμφωνα με την προοπτική του χαρακτήρα: επιτονισμός, δηλ. αξιολογικός προσανατολισμός του λόγου αμφίσημος, με τρόπο που ο λόγος του αφηγητή άλλοτε να συγκλίνει προς το λόγο του ήρωα και να εκφράζει την αποδοχή, τη συμπάθεια, την αλληλεγγύη του αφηγητή προς τον ήρωα, άλλοτε να αποκλίνει απ' αυτόν, οπότε μέσα στον ελεύθερο πλάγιο λόγο ακούγονται δύο φωνές, δύο ύφη, δύο σημασιολογικές προοπτικές. Σ' αυτή την περίπτωση, ο λόγος του αφηγητή λειτουργεί υπονομευτικά· δηλώνει αποστασιοποίηση, άρνηση, ειρωνεία, σάτιρα, ακόμη και παρωδία του λόγου του ήρωα.

Άλλες κατηγορίες προβλημάτων που εξετάζει και τυπολογεί ο Genette είναι τα προβλήματα του χρόνου, δηλαδή οι διάφορες συναρτήσεις ανάμεσα στο χρόνο της ιστορίας και στο χρόνο της αφήγησης (χρονική σειρά, διάρκεια, συχνότητα) και, τέλος, τα προβλήματα των σχέσεων ανάμεσα στην περιγραφή και τη διήγηση, καθώς και το ζήτημα του αφηγηματικού αποτελέσματος αυτών των σχέσεων.

7. Από τα προβλήματα αυτά ο Genette εξετάζει αναλυτικότερα τα προβλήματα του χρόνου, όπου μας δίνει μια πλήρη και διεξοδική τυπολογία, βασισμένη στις ποικίλες προοπτικές που αναπτύσσονται ανάμεσα στο χρόνο της ιστορίας (XI) και στο χρόνο της αφήγησης (XA).

7.1. Η χρονική σειρά είναι η σχέση μεταξύ της χρονικής διαδοχής των γεγονότων στην ιστορία (XI) και της διάταξής τους μέσα στο κείμενο (XA). Κάθε ασυμφωνία μεταξύ ιστορίας και αφήγησης χαρακτηρίζεται αναχρονία. Οι αναχρονίες είναι:

7.1.1. η αρχή *in medias res*: η μή κοινή αρχή ιστορίας και αφήγησης· η έναρξη της αφήγησης είναι μεταγενέστερη από τη χρονική αφετηρία της ιστορίας·

7.1.2. η ανάληψη: εκ των υστέρων αφήγηση γεγονότων που έγιναν σε προγενέστερη χρονική στιγμή·

7.1.3. η πρόληψη: εκ των προτέρων αφήγηση μεταγενέστερων γεγονότων.

Η ανάληψη, με κριτήριο τα χρονικά όρια (αφετηριακό και τελικό σημείο) της ιστορίας και της αφήγησης, διακρίνεται σε εξωτερική, εσωτερική και μεικτή, ενώ με κριτήριο την κύρια γραμμή δράσης σε ετεροδιηγητική και ομοδιηγητική. Τέλος, με γνώμονα τα χρονικά κενά που έρχεται να γεμίσει, διακρίνεται σε συμπληρωματική και επαναληπτική, σε μερική και πλήρη.

Η πρόληψη, αντίστοιχα, διακρίνεται σε εξωτερική και εσωτερική, σε ετεροδιηγητική και ομοδιηγητική, σε συμπληρωματική και επαναληπτική.

Εξωτερική είναι μια ανάληψη που η έκτασή της καλύπτει ένα μέρος της αφήγησης που χρονικά τοποθετείται πριν από το εναρκτικό σημείο της ιστορίας. Αντίστοιχα, εξωτερική είναι η πρόληψη που η έκτασή της παραμένει εξωτερική σε σχέση με το τελικό σημείο της ιστορίας. Με τα ίδια κριτήρια, μεικτή είναι μια ανάληψη η οποία ξεκινά πριν από το εναρκτικό σημείο της ιστορίας και τελειώνει σε χρόνο μεταγενέστερο από την αρχή της ιστορίας, ενώ εσωτερική είναι η ανάληψη (και πρόληψη) που βρίσκεται μέσα στα όρια της πρώτης αφήγησης.

Ετεροδιηγητική ανάληψη (ή πρόληψη) είναι αυτή που αναφέρεται σε μια γραμμή δράσης διαφορετική απ' αυτήν της πρώτης αφήγησης, δηλ. σε μια παράπλευρη ιστορία, που σε κάποια στιγμή ή με κάποιο τρόπο συσχετίζεται με την κύρια γραμμή δράσης. Και αντίστοιχα, ομοδιηγητική είναι μια ανάληψη (και πρόληψη) που αναφέρεται στην ίδια γραμμή δράσης με την πρώτη αφήγηση.

Συμπληρωματική ονομάζεται μια ανάληψη που συμπληρώνει ένα κενό της πρώτης αφήγησης, το οποίο σχηματίστη-

κε από την πρόσκαιρη αποσιώπηση μιας πληροφορίας ή από την παράλειψη ενός από τα απαραίτητα στοιχεία της κατάστασης. Αντίστοιχα, συμπληρωματική πρόληψη είναι αυτή που γεμίζει εκ των προτέρων ένα μεταγενέστερο κενό στην ιστορία.

Επαναληπτική ανάληψη (ή πρόληψη) είναι αυτή που επανέρχεται πιο σύντομα ή πιο αναλυτικά σε ένα γεγονός της ιστορίας που έχει ήδη μνημονευθεί.

Έχουμε ακόμη μερική ανάληψη όταν η αναδρομή του αφηγητή στο παρελθόν τελειώνει σε «έλλειψη», χωρίς να ενώνεται με την πρώτη αφήγηση, δηλ. χωρίς να γεμίζει ολόκληρο το υπάρχον χρονικό κενό της πρώτης αφήγησης. Και αντίστοιχα, πλήρης είναι η ανάληψη που ενώνεται με την πρώτη αφήγηση, καλύπτοντας ολόκληρο το κενό που είχε αφήσει η πρώτη αφήγηση.

Φαινόμενα πρόληψης είναι επίσης η προσήμανση και η προμνημόνευση, που αποτελούν απλούς δείκτες (υπαινιγμούς) που θα αποκτήσουν σημασία αργότερα, όταν θα προκύψουν περισσότερες σχετικές πληροφορίες μέσω από την εξέλιξη της αφήγησης.

Η διάρκεια μιας αναχρονίας ονομάζεται *έκταση*, ενώ το χρονικό διάστημα ανάμεσα στην αναχρονία και στο σημείο της αφήγησης στο οποίο παρεμβάλλεται η αντίστοιχη ανάληψη ή πρόληψη ονομάζεται *απόσταση*. Η απόσταση έχει καθοριστική σημασία για την προοπτική της αφήγησης, καθώς μπορεί να ενσωματώνει μέσα στο λόγο του αφηγητή τη στενότερη ή ευρύτερη εμπειρία και γνώση που προκύπτει από την εξέλιξη των γεγονότων της ιστορίας.

Κάθε ανάληψη και πρόληψη συμπλησιάζει δυο διαφορετικά γεγονότα της ιστορίας και μας υποχρεώνει να τα συσχετίσουμε. Αυτοί οι συσχετισμοί έχουν σημασιολογική αξία, καθώς διευρύνουν τις σημασιακές διαστάσεις του αφηγήματος.

7.2. Η *χρονική διάρκεια* και η τυπολόγησή της έχει επίσης ως αφετηρία τη σχέση ανάμεσα στο *χρόνο της ιστορίας* (XI), που αντιστοιχεί στη χρονική διαδοχή των γεγονότων, και στο *χρόνο της αφήγησης* (XA), που είναι ο υποκειμενικός χρόνος της ανάγνωσης. Η συμβατική σχέση ανάμεσα στους δύο καθορίζει το κριτήριο της *δάρκειας*, που ορίζεται ως *ταχύτητα* και *ρυθμός* της αφήγησης και εξειδικεύεται σε *ισοχρονία* και *ανισοχρονία*.

7.2.1. Με αφετηρία την εξίσωση XI=XA, που θεωρητικά επιτυγχάνεται στα διαλογικά μέρη («σκηνές»), ορίζεται η *ισοχρονία*. Με βάση τη διαφορά ανάμεσα στο χρόνο της ιστορίας και στο χρόνο της αφήγησης (XI vs XA) καθορίζονται:

7.2.2. οι *ρυθμοί επιτάχυνσης*: και

7.2.3. οι *ρυθμοί επιβράδυνσης*, που αντιστοιχούν στο φαινόμενο της *ανισοχρονίας*.

Οι ρυθμοί επιτάχυνσης έχουν δύο εκδοχές:

α. την *έλλειψη*, δηλ. αποσιώπηση ενός τμήματος της ιστορίας με χρονικό άλμα σε μεταγενέστερο σημείο, τεχνική που επιταχύνει την εξέλιξη της αφήγησης:

β. την *περίληψη*, δηλ. μια πιο συνοπτική σε σχέση με τον ήδη καθιερωμένο ρυθμό έκθεσης των γεγονότων αφήγηση, που επίσης επιταχύνει την εξέλιξη της αφήγησης, φέρνοντάς την πιο κοντά στο τέλος.

Οι ρυθμοί επιβράδυνσης έχουν επίσης δύο εκδοχές:

α. την *παύση*, όταν έχουμε αφήγηση χωρίς ωστόσο χρονική εξέλιξη των γεγονότων, όπως, λ.χ., με την παρεμβολή προσωπογραφιών, περιγραφών της φύσης, αντικειμένων, έργων τέχνης κτλ.

β. την *επιμήκυνση*, δηλ. μια πιο διεξοδική αφήγηση των γεγονότων σε σχέση με τον καθιερωμένο ρυθμό αφήγησης.

Όπως είναι εύλογο, η έλλειψη και η περίληψη υποβιβάζουν τα αντίστοιχα σημεία της ιστορίας, ενώ αντίθετα η επι-

μήκυνση και η παύση τα υπογραμμίζουν και τα καθιστούν επίκεντρο της σημασιοδοτικής λειτουργίας. Έτσι, τα φαινόμενα της χρονικής διάρκειας, αναδιανέμοντας τις σημασιακές φορτίσεις, μετέχουν στη διαμόρφωση των τελικών σημαινομένων. Παράλληλα ασκούν μια αισθητική λειτουργία, καθώς, με την εναλλαγή ρυθμού και ταχύτητας, η αφήγηση «αναπνέει», γίνεται πιο ζωντανή και δραστική, δεν ξεπέφτει στην κουραστική μονοτονία. Η κυριαρχία ορισμένων ρυθμών μπορεί να χαρακτηρίσει ένα έργο. Έτσι, οι σκηνές προβάλλονται ως κεντρικά συντάγματα, σε σχέση με τις περιλήψεις που είναι περιθωριακά ή τις ελλείψεις που αντιστοιχούν σε συντάγματα αποσιωπημένα.

Μέσα στην αφηγηματική ακολουθία, η σχέση χρόνου – αιτιότητας επιβάλλεται ως σχέση αναλογίας: τα διαδοχικά συντάγματα αποχτούν τη σχέση αιτίου – αιτιατού. Μ' αυτή την προϋπόθεση, η ανατροπή της χρονικής συνέχειας συνεπάγεται και ανατροπή των σχέσεων αιτιότητας. Έτσι, οι εκτεταμένες ανισοchronίες μπορούν να υπονομεύσουν τη ρεαλιστική ψευδαίσθηση και να αποκαλύψουν τα συνθεσιακά και καλλιτεχνικά κίνητρα του δημιουργού.

7.3. Η αφηγηματική συχνότητα ορίζεται από τη σχέση της εμφάνισης του τάδε γεγονότος στην ιστορία και της έκθεσής του μέσα στην αφήγηση. Σχετίζεται δηλαδή με τις επαναληπτικές σχέσεις μεταξύ ιστορίας και αφήγησης, που θεωρητικά μπορούν να πάρουν τέσσερις μορφές, ανάλογα με την επιδιωκόμενη έμφαση (ή υποβάθμιση) του γεγονότος:

7.3.1. *μοναδική αφήγηση*: ο «φυσιολογικός τρόπος»: αφήγηση μία φορά αυτού που έγινε μία φορά·

7.3.2. *πολυμοναδική αφήγηση*: αφήγηση X φορές αυτού που έγινε X φορές: εικονιστική αναμετάδοση των επαναλήψεων·

7.3.3. *επαναληπτική αφήγηση*: αφήγηση X φορές αυτού που έγινε μία φορά·

7.3.4. *θαμιστική αφήγηση*: αφήγηση μία φορά αυτού που έγινε X φορές· με άλλα λόγια, συνοπτική ή περιληπτική αφήγηση-σχηματοποίηση.

Η επανάληψη, κατά τον Genette, είναι μια διανοητική κατασκευή που αφαιρεί από το συμβάν καθετί που προσιδιάζει μόνο σ' αυτό, προκειμένου να διατηρήσει μόνον ό,τι διαμοιράζεται με όλα τ' άλλα της ίδιας κατηγορίας. Έτσι, η σχηματοποίηση που λειτουργεί στη θαμιστική αφήγηση αναδείχνει τον κοινό παράγοντα ανάμεσα σε μια σειρά από όμοια ή ανάλογα συμβάντα ή συμπεριφορές. Με τον τρόπο αυτό τα συμβάντα αυτά προβάλλονται ως τυπικά — μια κι έχουν επαναληφθεί πολλές φορές —, άρα χαρακτηριστικά, κατάλληλα λοιπόν ν' αποτελέσουν υπόδειγμα προς μίμηση ή προς αποφυγή. Γι' αυτό η θαμιστική αφήγηση συνδέεται με την υποδειγματική αφήγηση· γιατί προσφέρεται να αναδείξει υποδειγματικές συμπεριφορές και πρότυπα, χωρίς να καταφύγει στη ρητορική του διδακτικού ή διακηρυκτικού ύφους.

Η πληρότητα αυτής της τυπολογίας παρέχει ένα χρήσιμο αναλυτικό εργαλείο για την ανίχνευση ενός μεγάλου φάσματος τεχνημάτων, που δεν είναι εύκολα περιγράψιμα. Έτσι, παρά την έντονη — συχνά εποικοδομητική — κριτική που υφίσταται σ' αυτό το κεφάλαιο, η τυπολογία του Genette παραμένει αναντικατάστατη· αρκεί να την αντιμετωπίζει κανείς με δημιουργική ανεξαρτησία και συνδυαστική ικανότητα, ώστε ν' αποφεύγει τον κίνδυνο ενός ξηρού φορμαλισμού.